

Білоцька О.М.

директор наукової бібліотеки
Таврійського ДАТУ

ФОРМУВАННЯ ФОНДУ РІДКІСНИХ ТА ЦІННИХ ВИДАНЬ У НАУКОВІЙ БІБЛІОТЕЦІ ТАВРІЙСЬКОГО ДАТУ

Бібліотека Таврійського ДАТУ була створена у далекому 1932 році разом із своїм навчальним закладом, який на той час був Інститутом із підготовки інженерів-машинознавців. У 1938 р. інститут було перейменовано в Мелітопольський інститут інженерів-механіків сільського господарства (МІМСГ).

Про створення бібліотеки, комплектування її фондів з самого початку, мало що відомо. З архівних джерел відомо, що до війни фонд становив близько 65 тис. прим. На початку війни найцінніші 40 тис. книг було евакуйовано до Ашхабаду. Решта фонду залишились у підвалах інституту. Під час евакуації багато документів зникло, згоріло або було знищено. Після війни з Ашхабаду повернулась лише незначна частина – 5 тис. Відновлення фонду почалося у 1943 році, коли м. Мелітополь було звільнено від німецьких окупантів. Фонд бібліотеки створювався майже заново за рахунок придбань з приватних колекцій громадян міста, подарунків та уцілілих фондів міських бібліотек.

Книжкові надбання тих часів склали основу фонду рідкісних видань, які на сьогодні є перлинами фонду наукової бібліотеки. На жаль, у післявоєнні часи і пізніше, у 50-60-х роках питання збереження рідкісного фонду не вважалось занадто важливим. Часи були інші. Післявоєнна відбудова народного господарства більше непокоїла думки людей. Частина рідкісного фонду знаходилась у підвалах і в подальшому була списана за ветхістю та непридатністю для користування. Сьогодні, гортаючи інвентарні книги, ми жалкуємо за безповоротно втраченими цінними виданнями. Нажаль, раніше не всі бібліотекарі розуміли дійсну цінність фонду як матеріальної та духовної скарбниці для майбутніх поколінь.

Питання збереження бібліотечних фондів, а особливо рідкісних і цінних видань – дуже важливе. У 80-х роках міжнародна спільнота звернула свою увагу на рідкісні фонди бібліотек. Так Міжнародною Федерацією бібліотечних асоціацій (ІФЛА) у 1984 році була ухвалена програма „Збереження та консервація” (РАС), спрямована на розроблення правил зберігання та використання бібліотечних фондів. ЮНЕСКО були ухвалені „Директиви можливих міжнародних дій щодо збереження бібліотечних матеріалів”. ІФЛА разом з ЮНЕСКО розробила документ „Планування заходів щодо забезпечення готовності до стихійного лиха, природних катастроф та ліквідації їх наслідків у бібліотеках та архівах”. У рамках цього проекту в багатьох країнах світу (СРСР, Франція, Канада, Японія, Індія) були створені національні програми щодо забезпечення збереження бібліотечних фондів. З метою реалізації проектів збереження бібліотечних та архівних фондів у 1992 році було створено

Програму ЮНЕСКО «Пам'ять світу», у рамках якої з 1995 року було засновано Реєстр «Пам'ять світу».

Україна, як молода незалежна країна, долучилася до виконання міжнародних програм по збереженню фонду у 1999 році, прийнявши Закон України «Про обов'язковий примірник». Наступним кроком було прийняття у 1999 р. спеціального закону, який затвердив «Програму збереження бібліотечних і архівних фондів на 2000–2005 р.» Ці важливі документи закріпили основи державної політики у розв'язанні проблем зберігання, реставрації та консервації бібліотечних фондів, відображення цінних і рідкісних видань з фондів українських бібліотек у міжнародних програмах.

У 2001 р. усі бібліотеки отримали інструкцію «Про порядок відбору рукописних книг, рідкісних і цінних видань з бібліотечних фондів до Державного реєстру національного культурного надбання», затверджену Наказом Міністерства культури і мистецтв №708, яким керуються і сьогодні.

В інструкції визначено основні групи документів для включення до **Державного реєстру**, порядок відбору документів і проведення певних робіт.

Початок створення Колекції рідкісних і цінних видань (далі РЦВ) бібліотеки МІМСГ сягає у 1989 рік. У січні 1989 р. завідувача бібліотекою Петрова Л.О. брала участь у Всесоюзній науково-методичній нараді з питань рідкісних видань у фондах бібліотек вузів, яку проводила наукова бібліотека Ленінградського державного університету. До наради було підготовлено інформацію про стан роботи бібліотеки МІМСГ з рідкісним і цінним фондом. Отримані рекомендації наради, визначили подальший порядок дій у цьому питанні.

У прагненні до вирішення важливого завдання виявлення, збереження рідкісних і цінних видань бібліотеки, виникла ідея створення нового підрозділу бібліотеки – відділу збереження фонду. Важливою функцією відділу було формування Колекції РЦВ. До цього старовинні видання були розміщені у фондах різних відділів бібліотеки. Поступово було переглянуто фонди відділів та книгосховище нашої бібліотеки з метою відбору рідкісних видань. В основу відбору було покладено **хронологічний принцип**, тобто час створення видання. Відбиралася література видана до 1945 року включно. Спочатку було відібрано близько 400 видань. Усі вони були описані і включені до картотеки «Рідкісні видання».

Поступово кількість цінних видань збільшувалася. Принципи відбору розширювалися: до них додалися **факсимільні та репринтні** видання, **мініатюрні** книги, сучасні видання, які мають **поліграфічну, змістовну, краєзнавчу та інституційну цінність**, галузеву спрямованість навчального закладу.

Сьогодні колекція рідкісних та цінних видань НБ Таврійського ДАТУ нараховує понад 2-х тисяч примірників (1700 назв), надрукованих з 1786 р. до 2012 року включно. Ці видання мають наукову, краєзнавчу, поліграфічну та історичну цінність.

Колекція складається з різних типів та видів видань наукової, довідкової, науково-популярної, виробничої та літературно-художньої літератури. В основному, це література з природничих, технічних та сільськогосподарських наук, літературознавства, російська художня література. Безумовно, враховуючи історичні реалії розвитку нашого регіону, у колекції переважають видання російською мовою, на другому місці –україномовна література (30), видання іноземними мовами малочисельні.

Найбільшу цінність становлять видання **дореволюційного періоду**.

(37назв). Спираючись на «Інструкцію про порядок відбору рукописних книг, рідкісних і цінних видань з бібліотечних фондів до **Державного реєстру національного культурного надбання**», де зазначені основні групи документів для включення до Державного реєстру, слід відмітити, що до видань громадянського друку (шрифтом, який було введено в Росії для друкування книжок внаслідок проведеної 1708-1710 рр. Петром I реформи азбуки і друку) до1830 р., належить прижиттєве видання відомого дослідника природи, географа і мандрівника, дійсного члена Петербурзької академії наук **П.С. Палласа Описание растений Российского государства с их изображениями.**

Це найстаріше видання колекції. У 1786 році книгу було видано Академією наук в переведенні на російську мову вченим В.Зуєвим. В основу книги покладено матеріали, зібрані Паласом в експедиції (1768—1774) по вивченню геологічних, мінералогічних, тваринних і рослинних ресурсів Російської імперії. У книзі приведені детальні описи рослин і дерев, що зростали на території Росії, ареали їх знаходження, а також відомості про вживання рослин в побуті і медицині. Видання виконано у великому нестандартному форматі 30x47, палітурка червоного кольору. На жаль, палітурка з часом була пошкоджена і виникла необхідність в її оновленні. На сьогоднішній день П.С. Палласа є бібліофільським раритетом.

До цікавих раритетних видань нашого фонду належить повне видання **Энциклопедического словаря Брокгауза и Эфрона : [в 86 т.] (СПб,1890-1907 рр.)**. Словник був найбільшою універсальною енциклопедією Російської імперії, випущений акціонерним видавничим суспільством Ф. А. Брокгауз — І. А. Ефрон. Тільки через 90 років вона була перевидана знову. До написання статей словника були залучені видатні учені, філософи та суспільно-політичні діячі того часу: П. Н. Мілюков, П. Б. Струве, М. І. Туган-Барановський, Вл. С. Соловйов, Д. І. Менделєєв, А. І. Бекетов, А. І. Воєйков, Д. І. Анучин, Ю. М. Шокальський, Н. М. Кніповіч, А. О. Ковалевський та інші.

«*Энциклопедический словарь ..*» містить понад 121тис. статей, близько 8 тис. ілюстрацій і карт. На сьогодні він є суспільним надбанням, хоча в науково-технічному плані енциклопедія вже застаріла, багато її статей як і раніше представляють виняткову історичну цінність і доволі часто використовується студентами і викладачами університету.

До цікавих дореволюційних видань належать 5-т. **«Руководство к фармацевтической и медико-химической практике» Х. Хагера (Гагера)**, видане у 1889 – 1903 роках видавництвом К.Л. Ріккера у Петербурзі.

П'ятитомне «Руководство..» видане в російському перекладі О. В. Пелєм спільно з професором В. К. Анрепом і доктором Н. П. Івановим. Видання добре збереглося у бібліотеці, має тверду із золотим тисненням палітурку та енциклопедичний формат.

Серед даної групи документів цікавим є антикварне видання професора **М. Неймайра** «История земли» у 2-х томах, що вийшло друком у 1904 році.

Переклад з 2-го німецького видання, переробленого і доповненого проф. В. Улігом, з доповненнями по геології Росії і бібліографічним покажчиком В. В. Ламанського і А. П. Нечаєва, під редакцією професора Імператорського Університету А. А. Іностранцева. У російській літературі не було такого загальнодоступного, популярного видання, в якому б так просто, доступно, а найголовніше, цікаво викладалася б історія життя нашої планети – Землі. «История земли» М. Неймайра була видана у С.-Петербурзі товариством «Просвещение». Безліч чудових кольорових і чорно-білих ілюстрацій, карт прикрашають книгу, оздоблену напівшкіряною палітуркою.

Значний інтерес викликає фундаментальний труд австрійського ботаніка професора природної історії Віденського університету Антона Кернера фон - Марілауна (Kerner von Marilaun) «Жизнь растений» у 2-х т. (1903р.). це один з кращих існуючих творів про рослини, визнане значною віхою в історії знань про рослинний світ.

Книга є перекладом подібної з німецького видання бібліографічним покажчиком і оригінальними доповненнями А. Геккеля і В. Траншеля, під редакцією заслуженого професора І. П. Бородіна. Вже скоро після написання це видання було перекладене практично всіма мовами і отримало величезну популярність. Впродовж двох століть вона по праву розділює славу найпопулярнішого видання про живу природу. Століття не зменшили, а навпаки, підкреслили значення роботи Кернера, яка і до цього дня залишається коштовним джерелом знань по ботаніці. Книгу прикрашають більше 400 прекрасно виконаних гравюр, більше 20 кольорових картин. Як і попереднє видання, «Жизнь растений» була надрукована у Петербурзькому книговидавництві «Просвещение».

У фондах рідкісних видань нашої бібліотеки збереглося навчальне видання професора **О. В. Нечаєва** «Кристаллографія: геометрическая, физическая и физико-химическая» (1907 р.).

Нечаєв О. В. був професором Казанського університету, але деякий час працював у Київському політехнічному університеті. Як свідчить малочисельна інформація, Нечаєв О. В. одноосібно та в колективі авторів написав декілька підручників з кристаллографії, мінералогії, геології. Один з них - «Кристаллографія..». Неодноразові перевидання підручника, що відрізняється ясністю і простотою викладу, добре підбраного наукового матеріалу, свідчать про його популярність. Підручник вийшов у київському видавництві «Сотрудника», і, мабуть, саме тому більше зустрічається у фондах українських бібліотек, тим більше бібліотек університетів. Виходячи з цього, можна припустити, що він використовувався у навчальних закладах для навчання.

Викликає інтерес наукове видання з колекції бібліотеки – праця англійського натураліста і мандрівника **Ч.Дарвіна** *«Происхождение человека и половой подбор» (1913 р.)*, де викладено біологічну теорію походження людини. Книгу було видано у Петербурзі, у видавництві В.І. Губінського.

Достеменно відомо, що підручник О.В.Нечаєва *«Кристаллографія..»* та *«Происхождение человека и половой подбор»* Ч. Дарвіна було придбано бібліотекою у 1946 р. у приватної особи – З. Маслій.

З дореволюційних видань, що збереглися, є маловідома широкому загалу праця інженера-технолога, викладача і завідувача лабораторією сахарного виробництва у Харківському технологічному інституті **М. Д. Зуєва**

« Сахаристыя вещества в технике и контроль сахарного производства» у 2-х ч. (1908 р.), видане у Києві. Згодом М.Д.Зуєв стане професором ХТІ і членом-кореспондентом АН УРСР.

Крім цього, заслуговують на увагу наступні видання:

Коган П. *Очерки по истории новейшей русской литературы т.1(1910 р.)*;

Отечественная война(1812-1912) и русское общество: юбилейное издание, т.2(1911 г.);

праця австрійського вченого-селекціонера **Фрувирта, К.** *Селекция кукурузы, кормовой свеклы и других корнеплодов, масличных растений и кормовых злаков: научное издание. т. 2 (1914 г.)*

Найчисельніший розділ фонду рідкісних видань складає художня література. Серед дореволюційних видань викликають інтерес прижиттєві видання творів письменників Буніна І.А.(1915 р.), А.Шніцлера (1909р.), а також твори Гоголя М.В.(1900р.), В.Г.Белінського (1901р.), В.А.Жуковського (1906р.), графа Л.М.Толстого (1913 р.), А.Майкова (1914р.) Видання світової художньої класики виходили як додаток до журналу «Нива» : Г.Гейне (1904р.),Г.Ібсена (1909 р.), О.Уайльда (1912 р.), Мольєра (1913 р.).



З періодичних видань збереглися окремі номери щотижневого російського журналу *«Нива: иллюстрированный журнал литературы, политики и современной жизни» за 1906 – 1910 роки.* З перших років свого існування "Нива" була найпоширенішим ілюстрованим виданням. Друкувався журнал у Петербурзі(з серпня 1914 - Петрограді) 48 років, з 1869 по вересень 1918 року у видавництві А. Ф. Маркса.

У журналі публікувалися літературні твори, історичні, науково-популярні і різні ювілейні нариси, репродукції і гравюри картин сучасних художників. Всього за 48 років існування журналу було видано 2500 номерів і більше 50 мільйонів екземплярів безкоштовних додатків. Багато в чому завдяки "Ниві", твори багатьох сучасних авторів дісталися до найвіддаленіших областей

Росії. "Нива" - один з найбільш поширених журналів дореволюційної епохи, по ньому можна скласти картину її побуту, устоїв і традицій.

До україномовних видань фонду РЦВ належить 30 назв документів 1933-1945 років видання. Найстарше видання ***Бараннікова А. Короткий начерк новоіндійських літератур, (1933р.,Х.-К.)***, а найбільш видатним є велика художня пам'ятка старої Русі ***«Слово про Ігорів похід» (1939 р.)*** в перекладі М.Рильського. Текст книги надруковано за виданням 1800 року.

Бібліотека має у своїх фондах досить унікальне видання краєзнавчого характеру – ***Социально-экономические изменения в деревне. Мелитопольский район (1885-1938 г.г.)/ А.Е.Арина, Г.Г. Котов, К.В.Лосева (1939г.)***

Враховуючи аграрний профіль навчального закладу, бібліотека весь час відбирала рідкісні видання сільськогосподарського напрямку. Серед таких знаходяться :

- видання професора **Г.Кюне** ***«Сельскохо-зяйственное машиностроение: руководство для инженеров, техников и студентов» (1931 р.)***; ***«Земледельческая механика» В.Горячкина (1919 р.)***;
- ***«Почвенный поглощающий комплекс. Растение и удобрение» К.К. Гедройца (1935)***;
- ***«Кормообработывающие машины» А. В. Кузьмичева (1938)***;
- ***Курс почвоведения проф.С. А. Захарова(1931 р)***; та інші.

У фондах зберігаються книги серії *Классики естествознания* (1936-1937рр.) видавництва «Сельхозгиз», до якої увійшли найбільш популярні праці ***Докучаева, В. В. Наши степи прежде и теперь (1936)***; ***Тимирязева, К. А. Жизнь растения : десять общедоступных чтений (1936)***; ***Густавсона, Г. Г. Двадцать лекций агрономической химии (1937)***. Колекція РЦВ аграрного напрямку гідна окремого опису і характеристики.

Інституційну цінність також представляють найперші дисертації та наукові праці нашого навчального закладу. Насамперед, це дисертація датована 1937 р. ***«Исследование движения автомобиля при заносе: диссертация на ученую степень канд. техн. наук»*** інженера **Я.М. Певзнера** та перші ***«Научные записки МИМСХ»*** 1938 р.

Серед раритетних видань фонду значну частину складають енциклопедичні та довідкові видання 20-30-х років ХІХ ст. Це усі три видання ***Большой советской энциклопедии (1926-1947;1949-1958;1969-1978)***, ***Технической энциклопедии в 26т.(1927-1934)***, ***энциклопедического словаря Гранат*** (не усі тома), а також різних галузевих словників цього періоду.

Техническая энциклопедия в 26т. (1927-1934) за редакцією ученого, д.т.н. Л.К.Мартенса підсумовує науково-теоретичні і практичні знання початку двадцятого століття. Допомогає простежити динаміку розвитку багатьох напрямів науки, виробництва, будівництва, сільського господарства і побуту опісля майже століття. Видання виходило у видавництві ***«Советская энциклопедия»*** і включає близько 6 тисяч статей та 5 тис. ілюстрацій. Технічна енциклопедія – єдине видання такого великого об'єму, яке видано російською

мовою в колишньому СРСР. Розгорнуті, детальні статті, написані зрозумілою мовою, хороші ілюстрації. Енциклопедія не втратила свою актуальність і сьогодні, представляє інтерес як для технічних фахівців, так і простим допитливим людям.

Окрім оригіналів, бібліотека має у своїх фондах понад **100 факсимільних і репринтних видань**, які відтворюють книги дореволюційного часу. Більша частина їх – видання з історії. Останніми роками репертуар таких видань значно розширився за рахунок відтворення книг і брошур, виданих порівняно недавно, - вже в ХХ столітті. Найбільшу цінність з таких книг складають видання краєзнавчого характеру. Серед них:

- **«Очерки города Мелитополя и его уезда в географическом отношении П.К Дзяковича» (1900г.);**
- **«Народная пам'ять о Запорожье» Я.П.Новицкого (1911г.);**
- **«Коротка історія Козаччини» В.Антоновича (1912р).**

До цінних видань також належать: **«Юности честное зерцало»**, російський літературно-педагогічний пам'ятник початку ХVІІІ століття, підготовлений за вказівкою Петра І у 1717 році. «Зерцало» було видане відповідно до духу петровських реформ, коли основу усієї друкарської продукції складала різного роду керівництва і настанови. У першій частині були поміщені азбука, таблиці складів, цифр і чисел, а також моралі зі священного писання. Друга частина - це власне "зерцало", тобто правила поведінки для "молодих отроків" і дівчат з дворянських сімей. Фактично, це перший в Росії підручник етикету. Автори видання невідомі.

Цінним історичним джерелом для вивчення побуту запорізького козацтва і селянства, а також інших станів середньовічного суспільства України є книга видатного французького інженера-картографа Г.Л. де **Боплана «Опис України»**, видане французькою і українською мовами. В ній відображені географічне середовище, природа України, її кліматичні умови, наведені дані з історії заселення Середньої Наддніпрянщини, змальована яскрава картина життя українського народу першої половини ХVІІ ст. Боплан створив перший варіант генеральної карти України. *Переклад з французької мови на українську здійснений з руанського видання 1660 р., текст якого відтворений факсимільно.*

Толковый словарь живого великорусского языка В. И. Даля (репринт 1881г.) безумовно один із самих знаменних російських тлумачних словників, який має шкіряну палітурку, напис зроблено золотими буквами.

Колекція має примірники сучасних перевидань 12 – томного видання **Толковой Библии (1904-1913гг.)**, **Библейской энциклопедии Архимандрита Никифорова (1891 г).**

Безперечно, цінним надбанням бібліотеки є **Бібліотека всемирной литературы (БВЛ)** - 200-томна серія книг, випущена видавництвом " *Художественная литература*» в СРСР в 1967-1977 роках, формат 60x84. Палітурки книг мають різні кольори: від яскраво-жовтого до темно-коричневого. Поширювалася по попередній підписці.

Це видання має велику художню цінність, оскільки ілюстрації до творів були зроблені знаменитими художниками, у тому числі Г. Дорі, Ж. Гранвілем, Кукриніксами, а також іншими відомими радянськими графіками - Євгенієм Ракузіним і ін. У оформленні використані єгипетські античні розписи, скульптури Індії, гравюри XVII - XVIII віків і інші шедеври образотворчого мистецтва. Унікальність по широті охоплення матеріалу і поєднанню масового накладу з високим рівнем художнього оздоблення. Висока якість друку книг, професійне художнє оздоблення.

До цінних видань сьогодні належить і серія біографічних і художньо-біографічних книг ***Жизнь замечательных людей (ЖЗЛ)***.

Знаменита серія « ЖЗЛ», заснована в 1933 році за ініціативою М.Горького. Жанр видання - науково-художній. Зміст абсолютної більшості книг відповідає трьом головним принципам, проголошеним редакцією ще в 50-і роки, - наукова достовірність, високий літературний рівень і цікавість. У СРСР з 1933 по 1990 роки вийшло близько 600 біографій даної серії.

Серед репринтів окремо виділено літературно-художні видання, а саме: ***Роксолана О.Назарука*** (Львів, 1930 р.); ***Ананасы в шампанском*** І.Северянина (М.,1915 г.); Бальмонт К. ***Будем как солнце. Книга символов.*** (М.,1903г.); ***М.Ю.Лермонтов: жизнь и творчество*** П.Висковатого (М., 1891 г.) и др..

Разом з раритетами минулих століть в колекції представлені зразки сучасної поліграфії. Насамперед, це видання з мистецтва та літератури: альбоми, колекційні видання до ювілейних дат видатних людей, серійні видання з мистецтва. Серед таких, раритетне чудово ілюстроване видання

Картины из коллекции Президента Республики Индонезия доктора Сукарно (комплект из 2 книг), Пекін, 1957 рік, яке вийшло накладом 6 тис. примірників, нестандартним форматом 33x40 см., загальним об'ємом 2480 сторінок .

У результаті спільних зусиль працівників образотворчого мистецтва, редакцій і видавництв Китайської Народної Республіки і Республіки Індонезії з друку вийшов альбом(у двох томах) репродукцій картин з колекції Президента Індонезійської Республіки доктора Сукарно. Видання дає прекрасну можливість ознайомитися з мистецтвом індонезійського народу і блискучими витворами мистецтва країн Європи, Азії, США та ін. Колекція налічує 200 репродукцій.

У Колекції декілька видань, присвячених О.С.Пушкіну.

Колекційне видання ***А.С. Пушкин в портретах***, видане у 2-х томах видавництвом *Советский художник* у 1989 р. та подарункове видання ***"Даты жизни и творчества А. С. Пушкина" 1937 р.***, приурочене до століття з дня смерті великого російського поета у художній палітурці. Невеликий наклад(5200 прим.), численні чорно-білі і кольорові ілюстрації на окремих листах і на паспарті, щільний якісний папір роблять його цінним надбанням бібліотеки.

Вражає високе поліграфічне виконання деяких сучасних книг. Серед таких: ***Літопис руський***, видане вперше українською мовою; ***Сокровища***

Эрмитажа :альбом. У виданні представлена історія формування ермітажної колекції, а також видатні твори живопису, скульптури з детальними анотаціями(125 найменувань). Тонові і кольорові зображення витворів мистецтва, репродукції картин дані на окремих листах.

Дуже цікава географія видань. Найбільша кількість видань до революції 1917 р. видані у Санкт-Петербурзі (Петрограді) та Москві. Рідше трапляються книги, видані у Києві, Ростові, Харкові. Серед видавців та видавництв найчастіше зустрічаються прізвища А.Ф.Маркса, В.І. Губінського, К.Л.Риккера, В.М.Сабліна, А.І.Мамонтова, В.С.Балашева також типо-літографія товариства «Просвещение», «Общественная Польза», книгоиздательства «Заря», книгоиздательство студентов петровской сельскохозяйственной академии (1919),«Сеятель» *Е.В.Высоцкого*, «Красный печатник» та інші. Серед кийвських видавництв зустрічаємо типографії *М.М.ФІГА (1901)*, *Т.Г.Мейнандера*, а також *Издание технической конторы А.Буковинский и Я.Сляский в Киеве (1908 г.)*

Печатки і штамп бібліотек наче розповідають про шлях книги до нашого фонду. Аналізуючи печатки на документах, можна визначити місце з якого книга потрапила до нашої бібліотеки. Найчастіше зустрічаються печатки *Таганрогского института механизации сельского хозяйства, Туркменского сельскохозяйственного института им.Калинина (Ашхабад), Узбекского университета (Самарканд), Среднеазиатского строительного института (Ташкент)*.Також на дореволюційних виданнях зустрічаються печатки *Фундаментальной библиотеки Вознесенской мужской прогимназии, Мелитопольской 1-й трудовой школы, Мелитопольской районной библиотеки*. Видання «*Энциклопедического словаря Брокгауза и Ефрона : [в 86 т.] (СПб,1890-1907 рр.)* потрапило до нас з *Библиотеки Мелитопольского коммерческого училища*.

Рідкісні видання - найцінніша частина бібліотечного фонду наукової бібліотеки. Тому його вивчення, збереження і забезпечення доступу до нього сучасним та майбутнім поколінням є одним з найважливіших завдань бібліотеки. З 2012 року поновлена активна робота з фондом рідкісних і цінних видань. У фондах відділів та архіву виявляються видання, які раніше не були відібрані і описані для колекції РЦВ. При перевірці фонду були **виявлені видання**, серед яких «*Сборник физических констант*» *под редакцией проф.Я. Г.Дорфмана и С.Э.Фриша (1937)*.

Викладачем університету Тищенко Ю.М. подаровано «*Сочинения Лермонтова с портретом его, двумя снимками с почерка и статьей о Лермонтове А. Н. Пытина*», *в двух томах(СПб., 1887)*; «*Сочинения А.И.Герцена и переписка с Н.А.Захарьиной*» *(т.3)(1905г.)*;несколько томов *полного собрания сочинений Л.Н.Толстого (1913 г.)*;сборник *В.Сережникова «Чтец» (1926г.)* и «*Справочник по номографии*» *под ред.проф.Н.А.Глаголева(1937г.)*.

Серед незвичайних видань колекції затримують погляд і увагу витончені мініатюрні книги, **книжки-малютки**, розміри яких не перевищує 10 см та малоформатні видання.

Мініатюрні книги можна назвати шедевром поліграфічного мистецтва. Вони всі без виключення є бібліографічною рідкістю. Вони завжди видавалися малими накладами і в зв'язку зі знаменними подіями. Наприклад, в СРСР - до ювілеїв І. Леніна, Конституції або святкуванню Перемоги у Великій Вітчизняній війні.

Для чого взагалі необхідна мініатюрна книга? Існує думка, що мініатюрна книжка надає естетичну насолоду насамперед своїм зовнішнім виглядом та художнім оформленням і форматом. Це взагалі не книга для читання, а іграшка, розвага, витвір друкарського мистецтва. Тематика мініатюрних книг бібліотеки різноманітна: основна частина фонду - це поезії, ленініана, книги до знаменних і ювілейних дат. Колекція мініатюрного друкарства у нашій бібліотеці налічую понад 30 примірників, а малоформатних близько 300. Найменша з мініатюрних видань - *«Ордена и медали СССР»(1986г), розміром 5x7см.*

Книжки-велетні також є у Колекції РЦВ. Вони представлені альбомами, географічними атласами розміром 70x53. Найбільші за форматом **«Большой советский атлас мира»** (1937г.) розміром 36X52 см.**«Атлас офицера»** 1947 р. видання – одна з них. Атлас - фундаментальне видання (без накладу), підготовлено і видано воєнно-топографічним Управлінням Генерального штабу у Москві, у 1947р.. Редакційна рада в складі генерал- лейтенанта Кудрявцева М.К. та ін. Видання має тверду коленкорову палітурку, темно- коричневого коліру, формат паперу 28x36 см., 286 с. Атлас призначався для офіцерів Збройних Сил СРСР, як наочний посібник для самостійної роботи при вивченні політичної і військовою географії, а також загальної і всесвітньої історії. Атлас складається з таблиць, карт по космографії і астрономії; видів основних географічних ландшафтів і їх картографічне зображення; зразків основних топографічних і спеціальних карт, що видавалися для армії). Також включено географічні карти світу, материків, окремих країн, карти СРСР і його частин.

У своїй роботі з рідкісними і цінними виданнями, бібліотека керується крім інструкції Мін.культури «Про порядок відбору рукописних книг, рідкісних і цінних видань з бібліотечних фондів до Державного реєстру національного культурного надбання», інструкціями та рекомендаціями Державної наукової сільськогосподарської бібліотеки (ДНСГБ) та власними документами « Положенням про фонд РЦВ видань НБ ТДАТУ»(2012 р.), «Інструкцією про виявлення, облік та збереження особливо цінних документів НБ ТДАТУ» (2007 р.).

Робота з фондом рідкісних видань продовжується. Колекція постійно поповнюється новими виданнями. Розширюються хронологічні межі колекції. До колекції додаються сучасні краєзнавчі, поліграфічні перлини та видання інституційного рівня, які мають історичну цінність для вивчення історії краю та

нашого навчального закладу. Фонд РЦВ постійного терміну збереження, видання якого не підлягають списанню ні за яких обставин.

Вивчення та бібліографування фондів потребує копіткої роботи з кожним документом. У разі необхідності проводиться ідентифікація документа, встановлення вихідних даних тощо. На весь фонд РЦВ складено каталог. В електронному каталозі з 2008 р. створено Базу даних – *Рідкісні і цінні видання*, до якої вже внесено 500 записів на рідкісні видання. З метою забезпечення фізичного збереження рідкісних фондів та більш зручного використання вони відокремлюються від основного фонду в окреме приміщення. На меті створення науковою бібліотекою науково-допоміжного бібліографічного покажчика «Рідкісні та цінні видання у фондах наукової бібліотеки». А ще є велика мрія – створити у бібліотеці **Музей книги**. Такі музеї є у бібліотеках ВНЗ Полтави, Сімферополя та інших міст.

Час змінює наше відношення до книг, надрукованих 100-200 років тому. Ми розуміємо, що сьогодні ці книги вже історія, пам'ятник книговидавництва, раритет, бібліографічна цінність. І наше завдання – зберегти ці перлини для майбутніх поколінь.